

Ayn Rand
**VALDŽIOS FINANSAVIMAS LAISVOJE
VISUOMENĖJE**

"Koks būtų deramas valdžios finansavimo būdas laisvoje visuomenėje?"

Šis klausimas paprastai keliamas sąryšyje su Objektvizmo principu, kad laisvos visuomenės valdžia neturi teisės pirmoji vartoti fizinę jėgą ir gali jos griebtis tik duodama atkirtį tiems, kurie pirmieji ją pavartoja. Kadangi rinkdama mokesčius valdžia pirmoji turi pavartoti jėgą, kyla klausimas, kaip laisvos šalies valdžia gali surinkti pinigus, reikalingus finansuoti jai deramas paslaugas?

Visiškai laisvoje visuomenėje apmokestinimas, arba tiksliau, mokestis už valdžios teikiamas paslaugas, būtų *savanoriškas*. Kadangi valdžiai deramos paslaugos - policija, ginkluotosios pajėgos, teismai - neginčijamai reikalingos piliečiams ir tiesiogiai liečia jų interesus, piliečiai norėtų (turėtų norėti) už tokias paslaugas mokėti, kaip jie moka už draudimą.

Klausimas, kaip įgyvendinti savanoriško valdžios finansavimo principą, kaip surasti geriausius jo praktinio taikymo būdus, yra gana sudėtingas ir priklauso teisės filosofijos sričiai. Politinės filosofijos uždavinys tėra apibrėžti šio principo prigimtį ir įrodyti, kad jis gali būti įgyvendintas. Konkretus jo įgyvendinimo metodo pasirinkimas šiandien daugiau nei per ankstyvas, nes šis principas bus veiksmingas tik *visiškai* laisvoje visuomenėje, visuomenėje, kurios valdžia konstituciškai apribota jai deramomis pagrindinėmis funkcijomis.

Yra daug galimų būdų valdžiai savanoriškai finansuoti. Valstybinė loterija, kuria naudotasi kai kuriose Europos šalyse, yra vienas iš tokių būdų. Yra ir kitokių.

Kaip pavyzdį (ir tik kaip pavyzdį) pasvarstykite tokią galimybę. Viena iš gyvybiškiausiai reikalingų paslaugų, kurią tik valdžia gali suteikti, yra piliečių sandėrių apsauga. Tarkime, valdžia imtusi saugoti, t.y. pripažintų juridškai galiojančius ir vykdytinus tik tuos sandėrius, kurie yra apdrausti valdžios sąskaiton sumokėjus tam tikrą procentą nuo sandėryje figūruojančių sumų. Toks draudimas nebūtų privalomas, nebūtų taikomos jokios juridinės sankcijos prieš tuos, kurie juo nesinaudoja, - jie galėtų, jei norėtų, sudarinėti žodines sutartis ar pasirašinėti neapdraustus sandėrius. Vienintelė pasekmė būtų ta, kad tokios sutartys ar sandėriai nebūtų vykdytini įstatymiškai; jų

pažeidimo atveju nuskriaustoji pusė negalėtų dėl žalos atlyginimo kreiptis į teismą.

Visos kreditinės operacijos yra *sandėriniai susitarimai*. Kreditinė operacija - tai tokie mainai, kai apmokėjimą ir prekių ar paslaugų gavimą skiria laiko tarpas. Jos apima daugumą ekonominių operacijų sudėtingoje industrinėje visuomenėje. Tik labai maža šio milžiniško kreditinių operacijų proceso dalis baigiasi teismu, tačiau visas šis procesas galimas tik ten, kur yra teismai; be jų apsaugos jis sužlugytų per vieną dieną. Šitai yra valdžios paslauga, kurjos žmonėms reikia, kuria jie naudojasi, pasikliauja ir už kurią turi mokėti. Tačiau šiandien ši paslauga teikiama veltui, kaip pašalpa.

Turint galvoje milžinišką turto dydį, cirkuliuojantį kreditinėse operacijose, nesunku suvokti, kad procentas tokiam valstybiniam draudimui apmokėti būtų be galo mažas - daug mažesnis už visas kitas draudimo rūšis, bet jo pakaktų finansuoti visas kitas valstybei deramas funkcijas. (Prireikus tas procentas galėtų būti įstatymiškai padidintas karo laikui; arba kiti panašūs pinigų kaupimo būdai galėtų būti nustatyti *aiškiai apibrėžtiems* karo laiko poreikiams).

Šis konkretus "planas" čia minimas tik kaip galimas problemos sprendimo pavyzdys - ne kaip galutinis atsakymas ir *ne* kaip dabarčiai siūlytina programa. Juridiniai ir techniniai jos įgyvendinimo sunkumai milžiniški: reikalingos nepajudinamos konstitucinės priemonės, užkertančios valdžiai kelią diktuoti privačių sandėrių *turinį* (tai problema, kuri egzistuoja šiandieną ir kuri laukia objektyvesnių sprendimų), reikalingi objektyvūs standartai (arba saugikliai) procento dydžiui nustatyti, kurie negali būti palikti savavališkai valdžios nuožiūrai, ir t.t.

Kiekviena savanoriško valdžios finansavimo programa yra paskutinis, ne pirmas žingsnis kelyje į laisvą visuomenę - paskutinioji, ne pirmoji skelbtina reforma. Ji gali būti veiksminga tik tada, kai jau įtvirtinti pagrindiniai laisvos visuomenės principai bei institucijos. Ji nebūtų veiksminga šiandieną.

Žmonės savanoriškai mokėtų už draudimą, saugantį jų sandėrius. Bet jie nemokėtų savanoriškai už draudimą, saugantį juos nuo Kambodžos agresijos. Ir Viskonsino medžio apdirbimo pramonės įmonininkai ir darbininkai nemokėtų savanoriškai už draudimą, skirtą Japonijos medžio apdirbimo pramonei vystyti, nes tai žlugdytų jų verslą.

Savanoriško valdžios finansavimo programa būtų visiškai pakankama teisėtoms valdžios funkcijoms apmokėti. Bet ji nebūtų pakankama teikiant neužsidirbtą paramą visam pasauliui. Jokio apmokestinimo tam nepakaktų - nebent, ir tai tik laikinai, didžios šalies savižudybės kaina.

Kaip kontrolės priemonių, mokesčių, "valstybinių įsipareigojimų" gausa šioje šalyje atsirado ne per savaitę, taip ir išsivadavimo procesas negali įvykti

per savaitę. Tiesa, išsivadavimo procesas būtų daug greitesnis už pavergimo procesą, nes tikrovės faktai būtų jo sąjungininkai. Bet vis dėlto reikalingas laipsniškas procesas, ir kiekviena savanoriško valdžios finansavimo programa turi būti laikoma tolimos ateities tikslu.

Ką dabar turi žinoti visiškai laisvos visuomenės šalininkai, tai tik principą, kuriuo vadovaujantis šis tikslas gali būti pasiektas.

Savanoriško valdžios finansavimo principas remiasi šiomis prielaidomis: kad *valdžia* nėra piliečių pajamų savininkė ir todėl negali šiomis pajamomis disponuoti; kad valdžios paslaugų prigimtis turi būti konstituciškai apibrėžta ir apribota, nepaliekant valdžiai galios plėsti savo paslaugų apimtį jos pačios savavališka nuožiūra. Taigi, savanoriško valdžios finansavimo principas reikalauja laikyti valdžią piliečių tarnu, o ne valdovu - *agentu*, kuriam turi būti mokama už jo paslaugas, ne geradariu, kurio paslaugos teikiamos veltui ir kuris kažką dalija už nieką.

Ši pastaroji samprata, kartu su privalomų mokesčių idėja, yra reliktas laikų, kai valdžia buvo laikoma visagaliu piliečių viešpačiu. Absolutus monarchas, nuo kurio priklausė jo pavaldinių gyvybė, darbas, pajamos ir nuosavybė, turėjo būti neapmokamu "geradariu", malonių dalintoju ir globėju. Toks monarchas apmokėjimą už savo paslaugas laikytų jį žeminančiu dalyku - panašiai kaip atavistinei jo dvasinių paveldėtojų sąmonei - Europos senosios feodalinės aristokratijos likučiams ir šiuolaikiniams gerbūvio valstybės ideologams - užsidirbtos, *komercinės* pajamos vis dar atrodo negarbingos ir moralės požiūriu niekingesnės už neužsidirbtas, įgytas iškaulijant ar plėšikaujant, per labdarą ar valstybinę prievartą.

Kai valdžia, tebūnie tai monarchas ar "demokratinis" parlamentas, laikoma nemokamų paslaugų tiekėja, tai anksčiau ar vėliau ji pradės plėsti savo veltui dalijamų paslaugų sritį (šiandien šis procesas vadinamas "visuomeninio ekonomikos sektoriaus" plėtra), kol taps ir turės tapti ekonominių spaudimo grupių, plėšiančių viena kitą, karo įrankiu.

Prielaida, kurios šiame kontekste reikia sergėtis, ir kuriai reikia atsisipirti - tai pirmą kartą įsitikinimas, kad bet kuri valdžios paslauga (net teisėtoji) turi būti teikiama piliečiams veltui. Norėdami tiksliai išversti į praktikos kalbą amerikietiškąją valdžios kaip piliečių tarnaitės idėją, turime laikyti valdžią *apmokama tarnaitė*. Tada, remdamiesi šia idėja, galime pradėti ieškoti būdų, kaip valdžios pajamas tiesiogiai nesietai su valdžios teikiamomis paslaugomis.

Iš anksčiau pateikto pavyzdžio matome, jog savanoriško valdžios finansavimo kaštai būtų proporcingi individo ekonominės veiklos apimčiai; tų, kurių ekonominis lygis yra žemiausias (kurie retai arba niekada nesinaudoja kreditinėmis operacijomis), jie beveik nepaliestų, nors jie vis vien naudotųsi

įstatyminės apsaugos gėrybėmis, kurias teikia, pavyzdžiui, ginkluotosios pajėgos, policija bei teismai, kurie dorojasi su kriminaliniais nusizengimais. Šios gėrybės gali būti laikomos dovana mažesnių ekonominių išgalių žmonėms, kuri jiems teikiama didesnių ekonominių išgalių žmonių - *pastariesiems nesiaukojant pirmųjų labui*.

Savo pačių interesų skatinami didesnių ekonominių išgalių žmonės turi mokėti už ginkluotojų pajėgų išlaikymą, už jų šalies apsaugą nuo užpuolimo; jų išlaidų nepadidina tai, kad nedidelė gyventojų dalis nėra pajėgi prisidėti prie šių kaštų padengimo. Ekonominiu požiūriu ši nedidelė dalis neturi reikšmės, jei reikalas liečia karo kaštus. Tas pat galioja ir policijos išlaikymo kaštams: savo pačių interesų skatinami didesnių išgalių žmonės turi mokėti už nusikaltėlių sulaikymą, nesvarbu, ar nusikaltimo auka yra turtuolis ar vargšas.

Svarbu pažymėti, kad tokia nemokama niekuo neprisidėjusių apsauga yra *netiesioginė dovana*, ir ji tėra šalutinis jos tiekėjų interesų ir išlaidų padarinys. Tokia paslauga neturi nieko bendra su *tiesioginėmis* dovanomis ar su teze, skelbiama gerbūvio valstybės ideologų, kad gėrybių veltui dalijimas negaminantiems tarnauja pačių gamintojų interesams.

Kalbant trumpai, skirtumas čia toks: jei geležinkelyje neturtingiesiems būtų leidžiama nemokamai naudotis laisvomis vietomis traukiniuose, tai būtų ne tas pats dalykas (ir ne tas pats principas), jei jiems būtų parūpinami pirmos klasės vagonai ir specialūs traukiniai.

Bet kokia *nesiaukojanti* pagalba - visuomeninė paspirtis, nemokama paslauga ar dovanota vertybė, yra galima tik laisvoje visuomenėje, ir ji yra derama tik tol, kol ji nesiaukojanti. Laisvoje visuomenėje su jos savanoriška valdžios finansavimo sistema nebūtų jokio įstatyminio plyšio, jokios įstatyminės galimybės kokiam nors "turto persikirstymui" - teikiant neužsidirbtą paramą vieniems žmonėms kitų žmonių priverčiamo darbo ir pajamų plėšimo kaina - apvagiant, išnaudojant ir žlugdant tuos, kurie pajėgia padengti civilizuotos visuomenės išlaikymo kaštus, naudai tų, kurie nepajėgia ar nenori padengti savo pačių egzistencijos palaikymo kaštus.

*Ayn Rand "Government Financing
in a Free Society"; kn.: Ayn Rand.
The American Library. 1964.*

Vertė Algirdas Degutis